

ENGELLİLERE İLİŞKİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SORUNLARI: İZMİR İLİ BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Ergün Yazıcı
Dokuz Eylül Üniversitesi
Derya Alımanoğlu Yemişçi
Dokuz Eylül Üniversitesi

ÖZET

Klasik devletten modern devlet anlayışına geçildiğinde sosyal sorunlar devletler için önemli bir yükümlülük alanı oluşturmuştur. Sosyal vasfını kazanan devletler sosyal olarak dışlanmış kesimleri sosyal koruma altına almıştır. Bu doğrultuda sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel amacı, muhtaç veya yoksulluk içinde bulunan kişilerin, bu koşulları ortadan kalkıncaya kadar ve yardım almadan kendi başarılarına yaşamsal ihtiyaçları karşılayabilecek duruma gelmelerini sağlamaktır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin amaçlarından bir diğeri de sosyal dışlanmaya engel olmaktır.

Engellilerin yaşamla bütünleştirilmesinde, rehabilite edilmesinde sosyal hizmetler önemli bir işleve sahiptir. Sosyal hizmetler, bir kamu hizmeti olarak hukuki düzenlemelerin çizdiği çerçevede devlet, merkezi ve yerel yönetimlerle devletin denetim ve gözetiminde özel, gönüllü ve hayırsever kişi ve kuruluşlarca yerine getirilir. Ülkemizde engellilere hizmet sunmak üzere kurulmuş çok sayıda dernek ve vakıf mevcuttur. Bu derneklerden bazıları kişilerin engel durumlarına göre ayrı ayrı kurulabildiği gibi bazıları tüm engelli gruplarına hitap edecek şekilde (genel) nitelik taşımaktadırlar. Yerel düzeyde kurulan bu sivil toplum kuruluşları daha sonra federasyonları oluşturmakta ve en tepede konfederasyon çatısı altında birleşmektedirler.

Çalışmada önce İzmir ilinde faaliyette bulunan engellilere ilişkin dernek ve vakıflar belirlenmiştir. Daha sonra, saptanan dernek ve vakıfların yönetim kurulu düzeyindeki yetkilileriyle görüşme tekniği uygulanarak örgütlenme ve dernek faaliyetleri konusunda yaşanan temel sorunların belirlenmesi ve bu sorunların gruplandırılması yoluna gidilerek çalışma genel bir değerlendirme ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Sosyal Sorunlar, Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Model, Tıbbi model

ABSTRACT

Social problems became an important obligation field when it was shifted from classical state concept to modern state concept. The states which got the social qualification began to preserve the socially outsiders sections. The basic aim of these social aid and social services is to provide the ones in poverty & need to reach at the status where they will be able to live by themselves without any need for help till conditions of need do not exist anymore. To avoid the social exclusion is the other goal of these social aid and services.

Social services play an important role in the rehabilitation and the integration of the disabled people with life. Social services are executed by the state, municipalities, civil parish and voluntary persons or institutions within the frame of legal arrangements. There are various associations and foundations established to serve the disabled people. Some of them are founded separately according to the characteristics of the disabled people whereas some have the general characteristics. These locally established non governmental organizations form up the federations and come together under the roof of federations at the top.

The associations established in Izmir province were specified firstly in this study. After then, interviews are done with the board members of the specified associations in order to define the basic problems and to group them. The study has been finalized with the general assessment.

Key Words: Disability, Social Problem, Non-Governmental Organizations, Social Model, Medical Model

GİRİŞ

1982 Anayasası'nda kişinin hakları ve ödevleri (klasik haklar) ile sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler düzenlenmiştir. Kişinin hakları ve ödevleri arasında kişi dokunulmazlığı, zorla çalıştırma yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, özel hayatın gizliliği ve korunması, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın ve yayın özgürlüğü, toplantı hak ve özgürlükleri ile mülkiyet hakkı sayılmıştır. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler kapsamında ise ailenin korunması eğitim ve öğrenim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık ve çevrenin korunması, gençliğin, sporunun, sanatçının ve esnafın korunması bulunmaktadır (Demir, 2005: 227).

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %10' undan fazlasının engelli olduğu tahmin edilmektedir. Ancak olaya sadece engelliler açısından bakıldığında değerlendirme eksik kalmaktadır. Çünkü aileleriyle birlikte düşünüldüğünde, dünya nüfusunun yarıya yakınının engellilikten etkilendiği görülmektedir (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, 2008: 7).

Ülkemizde engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29'dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürülülerin oranı %2.58 ve süreğen hastalığı olanların oranı ise % 9.70'dir. Engellilik oranları yaş grubuna göre incelendiğinde her iki grupta da engellilik ileri yaşlarda artmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı, 2004: 5). Sayıları giderek artan engellilerin, toplumla bütünleşmesi yönünde sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Yaşamın pek çok alanına yayılan bu sorunlar, engelli bireylerin toplumla işlevsel bir bütünlük içinde yaşamalarını güçleştirmektedir. Sürekli sorun yaşayan ve sorunlarına anlamlı çözümler üretemeyen bireyler, kendilerini mutsuz hissetmektedirler. Bu durum bireylerin kendisini gerçekleştirme hakkını ortadan kaldırmakta ve düşük yaşam kalitesine neden olmaktadır (Karataş, Erişim).

Tüm vatandaşlar gibi engellilerin de klasik haklar ile sosyal ve ekonomik haklardan yararlanması gerekirken (Semerci, 2000: 7) engelliler sosyal haklardan yeterli düzeyde yararlanamamaktadır. Farklı ihtiyaçları olan engellilerin eşitlik anlayışıyla desteklenmeleri

halinde bile sosyal haklardan yararlanmaları mümkün değildir. Belirtmek gerekir ki engelliler çoğu zaman sadece sosyal haklara değil, klasik haklara da ulaşma olanağından mahrumdurlar (Gökmen, Erişim).

Klasik ve sosyal haklara ulaşamayan engelliler sorunlarını dış yardımdan çok kendi örgütlü güçleriyle çözme çabasına girişmişlerdir. Fakat engellilerin sorunlarını örgütlü mücadele ile çözmesi uygun koşulların varlığı ile mümkündür. Örgütlerin başarısı, üyelerinin ve yöneticilerinin yüksek bilinç düzeyi, resmi ve ilgili özel kuruluşlarla ortaklaşa çalışma ve en önemlisi karar organlarında engellilerin bulunması ile mümkün görülmektedir (Gökmen, Erişim).

I. ENGELLİ KAVRAMI

Engelli kavramının ifade ettiği anlam ülkeden ülkeye, kültürden kültüre göre değişmektedir (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, 2008: 7). Engellilik, kaynağına göre fiziksel ve zihinsel; sebeplerine göre, doğuştan ve sonradan; süresine göre, sürekli ve geçici; etkilerine göre, kişinin yeteneklerini etkileyen ve etkilemeyen olmak üzere farklı değerlendirilmektedir (Uşan, 1999: 45 vd; Balkır, 1977: 9 vd). Engellilik kavramı Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ve Avrupa Birliği (AB) tarafından da çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

BM Sakat Hakları Bildirgesi'nde¹ "sakat kişi", doğumsal olsun veya olmasın, fiziksel veya zihinsel kapasitesindeki bir yetersizliğin sonucu olarak, bireysel ve/veya sosyal yaşamın gerekliliklerini kısmen veya tümüyle kendi başına sağlayamayan birey olarak ifade edilmektedir (Gül, Erişim). BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ise engellilik; diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir².

DSÖ³ ise engellilik kavramını noksanlık (bozukluk), "sakatlık" ve malullük olarak üçe ayırmıştır (Çalık, 2004:153-375). Bu bağlamda UÇÖ engelliliğe iş ve çalışma açısından

¹Bildirge, 20 Aralık 1971 tarihinde kabul edilmiş ve 9 Aralık 1975 tarihinde Genel Kurulun 3447 sayılı Kararı ile ilan edilmiştir.

²Türkiye sözleşmeyi 3.12.2008 tarih ve 5825 sayılı Kanun ile kabul etmiştir. R.G: 18.12.2008, 27084. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nun 27/5/2009 tarih ve 2009/15137 sayılı kararıyla Sözleşme'nin eki olan İhtiyari Protokol imzalanmıştır. Sözleşme ile engellilere ilişkin haklar teyit edilmiş, ulusal devletler mevcut durumu ayrıntılı olarak gözden geçirmeye sevk edilmiş, engellilerin kendilerine tanınan haklardan yararlanmaları kolaylaştırılmış, hak uygulamalarının denetlenmesi etkinleştirilmiştir. Sözleşme, Anayasa'nın 90. maddesi gereği iç hukukumuza dâhil edilmiştir.

³DSÖ sağlığı, sadece hastalık ve sakatlık hali değil fakat aynı zamanda kişinin ruhen ve bedeninde tam bir iyilik halinde bulunması olarak tanımlamıştır. DSÖ'ne göre noksanlık; sürekli veya geçici olarak psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı ve fonksiyonlardaki eksikliği veya anormallığı yani dengesizliği ifade ederken, sakatlık bir noksanlığın sonucunda meydana gelen ve normal olarak kabul edilebilecek bir kişi ile karşılaştırıldığında bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedildiği, kısıtlandığı veya sınırlandırıldığı bir durumdur. Malullük ise bir noksanlık veya sakatlık sonucunda belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere nazaran normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade etmektedir. Engelli tanımları için ayrıca, bkz. UÇÖ'nün 99 ve 168 sayılı Tavsiye Kararları.

yaklaşarak engelliği; fiziksel ve ruhsal bir noksanlık sonucu uygun bir işi sağlamak, o işi sürdürmek ve bu işte yükselme olanakları önemli bir şekilde azalmış kişi olarak tanımlamıştır.

AB’de ise engelliliğin tanımlanmasında daha çok sosyal modele vurgu yapılmaktadır. Çünkü sosyal model engelliliği sadece kişiye özel olarak ele almamakta, fiziksel yapılarda dâhil olmak üzere kişinin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel bir çevrenin ürünü olarak değerlendirmektedir (Burcu, 2007: 53-54).

Ülkemizde engelliler ve engelli hakları başta Anayasa olmak üzere, çok sayıda ulusal düzenlemede ele alınmıştır. Anayasa’nın 61. maddesi devletin “...sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri” alacağını belirtmiştir. Engellilere ilişkin en temel ve yeni yasalardan olan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu’nun 3. maddesinde “özürlü” kişi, “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi...” olarak tanımlanmıştır⁴. Bu tanımların dışında sözcük anlamıyla genel bir tanımlama yapılacak olursa; engellilik; bütün canlılar için söz konusu olabilen bir eksiklik veya bozukluk durumudur (Altan, 1976: 6).

Yukarıdaki ifadelere göre engelliliğin genel kabul gören bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Literatürde (Karataş, Erişim), gündelik iletişimde, kitle iletişim araçlarında, mevzuatta ve yargı kararlarında “sakat” “özürlü” ve “engelli” gibi birbirlerinin yerine gelecek şekilde çok değişik ifadeler kullanılmıştır. Özürlüler Kanunu’nda “özürlü” kelimesinin kullanılması tercih edilmişken, kanun uygulaması için çıkartılan yönetmeliklerin bazılarında hem özürlü hem de engelli kavramlarına yer verilmiştir (Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, 2008: 9). Ayrıca, uluslararası sözleşmelerde (BM Engelli Hakları Sözleşmesi) olduğu gibi artık toplumda ve kamu kurumlarında giderek “özürlü” ve “sakat” ifadelerinin yerine daha çok engelli ifadesinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada da mevzuatta bulunan “sakat ve özürlü” kelimelerinin kullanımını dışında çalışmanın bütününde “engelli” ifadesi kullanılacaktır⁵.

II. ENGELLİ HAKLARI VE ÖRGÜTLENME

Sosyal devletin temeli olan sosyal haklar ekonomik açıdan zayıf ve güçsüz olanların korunmasını sağlar. Sosyal hakların varlık nedeni bir ülke halkının yaşam düzeyini yük-

⁴ 1.7.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 7.7.2005 tarih ve 25868 sayılı R.G., Yani sıra kavram hukukumuzda, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu gibi kanunlarda da tanımlanmıştır. Engelli tanımı için ayrıca bkz. 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması: http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwserverlet?mthtmlcss&report=Metarp4.rdf&p_degisken=1282

⁵ Adlandırmadaki bu karmaşa ve tanım güçlüğü engelinin kendisini kolayca ifade etmesini, diğerlerinin de onu kolayca anlamasını zorlaştırmaktadır.

seltmek ve geliştirmektir. Sosyal devlet vatandaşlarına sadece klasik hak ve özgürlükleri sunmaz, onların sosyal sorunlara karşı korumasız kalmamaları için ekonomik ve sosyal hakların varlığını da benimser ve sunar. Ekonomik ve sosyal hakları benimseyen devletler bu hakların gerçekteşmesini sağlayacak uygun sosyal politika önlemlerini almak durumundadırlar (Demirbilek, 2009: 126-127). Alınan önlemlerin uygulanacağı korunmaya muhtaç gruplardan birisi de engellilerdir.

Sosyal devlet uygulamaları ve sosyal hakların yaygınlaşmasından önce engelliler; uygun olmayan sıfatlar ile nitelenmekte ve toplumdan dışlanmakta idiler. Dışlanmanın ortadan kaldırılması için engelliler kendi haklarının savunmak için eyleme geçmişlerdir. Bu eylemler günümüze değin üç aşamadan geçmiş bulunmaktadır.

Birinci aşamada, engelliler bir azınlık grubu olarak kabul edilerek baskı altına alınmışlardır. Sorunlarının çözümü için tıbbi bir model oluşturulmuştur. Engelli kişi kendi yaşamını belirleyecek kararları alabilecek kapasitede görülmemiştir. Onlar için sadece doktor, terapist özel eğitim ve danışmanlık hizmeti yeterli görülmüştür. Aşırı kollayıcı bu tutumda engelli insanlar iradeleri yok sayılarak vesayet altına alınmışlardır.

İkinci aşamada engelliler ve örgütleri tıbbi yaklaşımı sorun çözücü değil aksine sorunun bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Bu nedenle tıbbi modelden uzaklaşıp sosyal modelin oluşumunu sağlamışlardır. Sosyal modelde sorunların bireysel yaklaşımlarla değil kolektif yaklaşımla çözülebileceği kabul edilmiştir. Çünkü engellilik genellikle toplumun en güçsüz kesiminde yaygındır. Gelir seviyesi, eğitim düzeyi, iş gücüne katılım oranı en düşük kesimi engelliler oluşturmaktadır. Gerekli eğitimin sunulması, ulaşım ve iş olanaklarının sağlanması sorunların çözümünde katkı sağlayacaktır. Belirtilen önlemlerin alınması yoluyla engellilerin toplumla bütünleşmesi sosyal model olarak nitelenmiştir. Sosyal model evresi engellilerin kendi sorunlarına kendilerinin sahip çıktıkları evredir (Gökmen, Erişim)

Üçüncü aşamada ise engelliler engelli hakları hareketi ile başarıya ulaştıklarını sanmışlar fakat yaptıkları değerlendirmelerde elde ettikleri kazanımların ideal olmadığını ve haklarının yaptırım gücünden mahrum olduğunu fark etmişlerdir (Winter, Erişim).

1970’li yıllarda engelli hakları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıllarda BM, Avrupa Konseyi ve AB engellilerle ilgili uluslararası çalışmalara öncülük etmişlerdir ve çeşitli sözleşme ve bildirgeler kabul edilmiştir. Bunlar arasında özellikle BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Özürlü Hakları Bildirgesi, BM Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi önem taşımaktadır (Balkır, 1977: 30). Yanı sıra BM Genel Kurulu’nun 20 Aralık 1993 tarihli 85 sayılı toplantısında “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Hakkında Standart Kurallar” kabul edilmiştir. Buna göre: Devletler, engellilerin milli, bölgesel ve yerel düzeylerde kendilerini temsil edebilmeleri için engelli haklarını, onlarla ilgili karar alırken engelli organizasyonlarının tavsiye niteliğindeki rollerini tanımalıdır.

Ayrıca, devletler engelli organizasyonlarının kurulmasını, güçlenmesini onların ailelerini ve savunucularını da kapsayacak şekilde desteklemeli ve teşvik etmelidir. Devletler engelli organizasyonlarıyla sürekli iletişim içerisinde olmalı ve hükümet politikalarının şekillen-

mesinde onların katkılarını sağlamalıdır. Çünkü bu organizasyonların engelli politikalarının geliştirilmesinde önemli rolleri bulunmaktadır⁶.

Avrupa Konseyi ise 1977 yılında zihinsel hastalıkları olan bireylerin durumları konusunda almış olduğu “Tavsiye Kararı” ile başladığı çalışmaları omurilik yaralanmaları, toplumla bütünleşme vb. konularda aldığı tavsiye ve ilke kararları ile sürdürmüştür. BM ve Avrupa Konseyi’nin çalışmalarından esinlenen AB’de de engellilere yönelik birçok yasal düzenleme kabul edilmiştir (Özürlüler İdaresi, Erişim2)⁷.

Fakat engellilerin hakları onların toplumla bütünleşmesi ve korunmalarıyla ilgili en önemli düzenleme BM Engelli Hakları Sözleşmesi’dir. Sözleşme taraf devletlere bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu yükümlülükler başlıca şöyle ifade edilebilir: Sözleşmede engelli örgütlerinin kurulmasını sağlamak ve onlara bu örgütlerde yer vermek, engellilere ilişkin politikalarla ilgili kararları onların kurmuş oldukları örgütlere danışma, onlardan görüş alma ve onları karar alma süreçlerine dâhil etme yükümü getirmektedir. Çünkü hak sağlama veya sosyal dışlanma gibi sorunları bertaraf etmek için çeşitli STK’larda örgütlenip faaliyet gösteren engelliler sorunu bizzat yaşayan kişilerdir ve bu nedenle sorunları daha iyi tarif edebilecek ve politikaların uygulanıp uygulanamayacağına katkı verebilecek kişiler de onlardır (Yurttağüler, 2006: 19-25).

Belirtilenlerin dışında engellilerin çalışma yaşamında yer almaları için aynı sözleşmede devletlere serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif ve kendi işini kurma konusunda fırsat sağlama talimatı verilmiştir. Söz konusu hükümlerle engellilerin sadece dernek benzeri STK’lar bünyesinde örgütlenmesi değil, ayrıca çalışma hayatına ferdi veya kuracakları örgütler vasıtasıyla girebilmeleri devlet de garantisi altına alınmıştır.

Sözleşme ile devletlere getirilen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin kontrol edilmesini sağlamak üzere bir “Engelli Hakları Komitesi” oluşturulmuştur. Taraf devletlerce seçilen 12-18 uzmandan oluşan Komite, devletlerin en geç dört yılda bir sunmak zorunda olduğu ülke raporlarını inceleyecektir. Komite inceleme sonucunda sözleşme gereklerinin ne ölçüde yerine getirildiğini dikkate alarak yapacağı yorumu ilgili devlete gönderecektir. Taraf devletler de Komite tarafından incelenmiş ülke raporlarını kamuoyuna sunacaklardır. Komite ayrıca, devletlerin faaliyetlerini dikkate alarak, iki yılda bir genel bir rapor hazırlayacak bu hazırlayacağı raporu BM Genel Kurulu ile Ekonomik ve Sosyal Konsey’e sunacaktır⁸.

⁶ “A/RES/48/96 85 th plenary meeting 20 December 1993 Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities”. <http://www.independentliving.org/standardrules.pdf> Söz konusu standartların Finlandiya tarafından uygulanmasına ilişkin olarak bkz. “An Action Programme on Disability Policy”, <http://pre20031103.stm.fi/english/pao/publicat/vampoeng/osa5.htm>, Erişim: 14.03.2010.

⁷ AB’de 31 Mayıs 1990 tarihli Özürlü Çocuklar ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılımı (90/C 162/02) Hakkında Konsey İlke Kararı ile başlayan süreçte 30 Ekim 2003 tarihli Özürlülere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı Sonuç Tebliğine kadar ayrımcılık, istihdam, kültürel haklar, eğitim, mesleki eğitim ve fırsat eşitliği gibi konulara ilişkin birçok karar, direktif ve ilke kararı alınmıştır.

⁸ Bkz. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 34, 35, 36, 38, 39 vd. maddeleri.

Sonuç olarak, bütün bu işlemlerle amaç taraf devletleri kamuoyu baskısı altına almak ve sözleşmenin uygulanabilirliğini artırmak ve engellilere uygun yaşam koşulları oluşturabilmektir. Çünkü engellilik bireyin yaşam kalitesinde önemli bir rol oynamaktadır ve sağlıklı olmak kişinin doğal beklentisidir (Sapancalı, 2009: 111). Bu amaçla engellilere yönelik düzenlemeler onları kısıtlayıcı değil, aksine onların yaşam kalitelerini artırıcı özellikte olmalıdır.

III. ENGELLİLERE İLİŞKİN SOSYAL İDARE

Toplumsal ihtiyaçları karşılamak için devlet tarafından yerine getirilen mal ve hizmet üretimi kamu hizmeti olarak adlandırılır (Karahanoğulları, 2002: 45 vd). Sosyal hizmetler de bu bağlamda bir kamu hizmeti olarak hukuki düzenlemelerin çizdiği ereve içerisinde devlet, yerel yönetimler veya devletin denetim ve gözetimindeki özel ve gönüllü kişi ve kuruluşlarca yerine getirilir (Altan, Şişman, 2003: 37).

Bir diğer ifadeyle engellilerin topluma kazandırılması için devletin denetim ve gözetimi altında gönüllü kuruluşların yanı sıra Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), zrller İdaresi Başkanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Valilik Engelliler Birimi, Yerel Yönetimler ve Engelli Danışma Merkezleri gibi merkezi ve yerel yönetimler tarafından değişik sosyal hizmet çalışmaları yapılmaktadır (Seyyar, 2002:519; Tınar, 1996:122).

1. Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu

SHÇEK, korunmaya muhtaç ocuk, genç ve yaşlıların yanında normal yaşamın gereklerine uyma zorluğu çeken engellilerin saptanması, korunması, bakım ve rehabilitasyonu ve toplum içinde bağımsız olarak yaşamasını sağlayıcı hizmetleri planlar. Bu hizmetten yararlanamayacak durumda olan engellilere sürekli bakım sağlayacak hizmetleri yürütür. Fakat engellilerin toplumsal yaşamla bütünleştirilmesi işlevinin tam olarak yerine getirildiği söylenemez. Türkiye’de engelliler ve aileleri genel olarak eğitim, rehabilitasyon, bakım, istihdam ve toplumsal yaşam etkinliklerine katılma sorunları yaşamaktadırlar (Tınar, 1996: 122, Ulusal Eylem Planı 2003, Erişim).

SHÇEK, bu konuda ailelerin veya kamuoyunun bilgilendirilmesi ve duyarlılığının artırılmasına yönelik koruyucu ve önleyici çalışmaların yanı sıra, rehabilitasyonu güçlü ve etkin hale getirmeyi ve engellilerin normal yaşama ve ekonomik gelişmeye tam olarak katılmalarını hedefleyen hizmetlere ağırlık vermektedir. Bu amaçla sosyal hizmet profesyonelleri hastanelerde, rehabilitasyon ve ana-ocuk sağlığı merkezlerinde, özel eğitim, mesleki rehabilitasyon ve engelli danışma merkezlerinde, özel eğitim okulları vb. yerlerde faaliyet göstermektedirler.

Engellilerle yapılan çalışmalar genelde;

1. Engelliler,

2. Engelli grupları,

3. Engelliler ve onların ailelerine yönelik olarak toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamaları olarak üç boyutta yürütülmektedir (Erkan, 2003: 34).

Yürütülen bu uygulamalar neticesinde engellilerin hem toplumla bütünleşmesi, hem de aile ve toplum arasındaki bağın devam ettirilmesine çalışılmaktadır.

2. Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Dünyadaki paradigma değişimi ülkemizde de engellilere yönelik yaklaşımları değiştirmektedir. Ülkemizde engelli kişilere yönelik yasal çalışmalar ve uygulamalarda BM Standart Kuralları “Dünya Eylem Programı” ve “Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi” gibi önemli uluslararası belgeler referans olarak alınmaktadır. Bu amaca uygun olarak 1981 yılında engelli konusundaki çalışmaları koordine etmek amacıyla Çalışma Bakanlığı bünyesinde “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur. 1997 yılında ise, engelli kişilere yönelik politikaları belirlemek ve koordinasyon sağlamak amacıyla, “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” yerine faaliyette bulunmak üzere Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kurulmuştur (Çalık, 2010: 9).

Başkanlığın amacı özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak, onlara yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Başkanlık, bu amaca ulaşmak üzere ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmaktadır⁹.

3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak üzere devletin aldığı önlemlerden birisi de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV)¹⁰ kurulmasıdır. Vakıflar, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 1. maddesine göre, sosyal adaleti artırıcı tedbirler olarak gelir dağılımının adaletli olarak dağıtımını sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. SYDV, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyette bulunmaktadırlar.

Söz konusu vakıflar talepte bulunan yoksul vatandaşlara ayni ve nakdi yardımlar yapmaktadır. Engellilere de sunulan bu yardımların sağlık, ortez–protez, gıda, yakacak, burs ve kendi işini kurma gibi türleri vardır. Vakıflar, muhtaç durumda olanlara sosyal hizmet olanağı da sağlamaktadırlar. Bunlar; çocuk, yaşlı ve engellilere yemek verme, onları bakım evlerinde gözetime alma, mesleki kurslar açma gibi faaliyetlerdir. Sunulan olanakların bir diğer şekli ise, sosyal teşvik şeklindedir. Geçici olarak küçük bir yardım yapıldığında üretken duruma geçirilebilecek kişilere yönelik olarak el sanatları, seracılık, vb. konularda maddi ve teknik destek sunulmaktadır. Ayrıca eğitim ve öğretim için desteğe ihtiyacı olan kişilere de maddi olanaklar sağlanmaktadır (Sözer, 1998: 86).

⁹ Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın görevleri hakkında ayrıca bkz. <http://www.ozida.gov.tr>

¹⁰ SYDV, 01.12.2004 tarih ve 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 7. maddesi gereği kurulmuşlardır.

4. Valilik Engelliler Birimi

Özürlüler idaresinin taşra teşkilatlarının bulunmaması nedeniyle engellilerin karşılaştığı sorunların çözümü için illerde valilikler tarafından “Valilik Engelliler Merkezi” kurulmaktadır. Bu amaçla İzmir ilinde de diğer kurumlarla koordinasyonunu sağlamak, diğer kamu kurumları ve STK'lara engellilerle ilgili danışmanlık hizmeti vermek ve engellilerin sorunlarına yardımcı olmak amacıyla “İzmir Valiliği Engelliler Merkezi” kurulmuştur. Merkez, engellilerden sorumlu vali yardımcısının sorumluluğunda “Engelliler Merkezi Koordinatörü” tarafından yönetilmektedir. Engellilerin sorunlarının çözümü ve politikaların oluşturulmasına yönelik olarak iki ayda bir İzmir ilindeki engelli derneklerinin yöneticileriyle toplantı yapılmakta ve şehirdeki sorunlar belirlenerek sınıflandırılmaktadır. Merkez, yetkisi dahilinde olan sorunları çözmekte, diğerlerini ilgili mercilere iletmektedir.

Merkez, engellilere yönelik sosyal politikaların oluşturulması ve engellilerin sorunlarının çözümü için çaba harcamakta, projeler gerçekleştirmektedir. Merkez, davet olması halinde halen yürürlükte olan projesi ile İzmir dışındaki illerde bulunan engellilere de hizmet vermektedir. Söz konusu proje ile sadece zihinsel engellilere yönelik dış tedavisi yapılmaktadır. Proje kapsamında bir araya getirilen meslek elemanları ile yardımcı elemanlar, zihinsel engellilerin okullarına sahra hastanesi kurarak onları okulda ailesi ve öğretmenleri yanında tedavi etmektedir. Bu proje kapsamında tedavi yapma amacıyla Batman ve Hakkâri illerine de gidilmiştir¹¹.

5. Yerel Yönetimler ve Engelli Danışma Merkezleri

Yerel yönetimler günümüzde sosyal sorunların yerinde çözülmesi açısından önem taşıyan bir sosyal politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kobak, 2006: 1). Yerel yönetimlerin korunmaya muhtaç kişilere ilişkin birçok yükümlülüğü mevcuttur (Sözer,1998:158). Dezavantajlı grupların toplumla bütünleşememesi önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle ilgili yasalar merkezi ve yerel yönetimlere sosyal hizmet ve yardımları sunma yetkisi vermiştir (Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyon Raporu, Erişim).

İl Özel İdaresi, Belediyeler ve Büyükşehir Belediyesi Kanunları'nda engellilerin duruma uygun yöntemlerin uygulanması istenmektedir. 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14 ve 38'inci maddeleri ile 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6'ıncı maddesine göre belediye başkanları engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler için merkezler kurmakla görevli kılınmıştır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu bu görev ve sorumlulukları daha da genişletmektedir. Söz konusu Kanunu'nun 7 ve 18'inci maddeleri Büyükşehir Belediyelerinin görevleri arasında “yaşlılar, özürlüler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunma”yı sayarak, Belediyeler Kanunu'ndaki görevleri pekiştirmektedir.

¹¹ İzmir Valiliği Engelliler Merkezi ile ilgili bilgiler İzmir Valiliği Engelliler Merkezi Koordinatörü Rıza MUTKİLİOĞLU ile yüz yüze yapılan görüşmeden elde edilmiştir. Görüşmede ayrıca Valilik Engelliler Merkezi'nin sadece İzmir ilinde olduğu, merkez olarak başka illerde olmadığı fakat başka illerde de değerlendirilme aşamasında olduğu ifade edilmiştir. Görüşme Tarihi, 01.06.2010. Engelli dernekleri yöneticileriyle buluşma için ayrıca bkz. http://www.izmir.gov.tr/default_B1.aspx?id=494.

Aynı Kanun'da Büyükşehir belediye başkanlarının görevlerinden biri de engellilere yönelik hizmetlere destek vermek olarak sayılmıştır.

5393 sayılı Belediyeler Kanunu'na göre belediyeler yönetimleri altında yaşayan herkese ihtiyaçlarına uygun hizmetleri sunmak durumundadır. İl özel idareleriyle birlikte yerel yönetimler, bireysel anlamda engellilere yönelik olmasının yanında engelli örgütlerini de kapsayacak şekilde hizmet üstlenmişlerdir (Şenocak, 2009: 452).

5378 sayılı Özürlüler Kanunu, kamu alanında yedi yıllık bir süre içinde “resmi binaların, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların” engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesini öngörmektedir. Çünkü, özellikle ortopedik ve görme engelliler, yaşlılar konutlardan yollara, ulaşım araçlarından ortak kullanım alanlarına kadar kentlerin içinde kendi başlarına hareket edebilme ve yaşayabilme olanağından yoksun bırakılmaktadır (Yerel Yönetim Seçimleri ve Engelliler, Erişim).

IV. ENGELLİLERE İLİŞKİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

STK'lar kişilerin toplumsal farklılaşma temeline dayanarak, kamusal alanda ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere meydana getirdikleri bağımsız, gönüllü kuruluşlardır. Bu kuruluşlar bireylerin dileklerini yönetimlere duyurmada, kamuyu ve yönetimi etkilemede, karşılaştıkları güçlükleri ve sorunlara çözüm üretmede etkili olabilecek demokratik unsurlardır. Çünkü STK'lar, yerel-bölgesel ve ulusal alanda kar amacı gütmeyen insan hakları, eğitim, kültür, toplum kalkınması, çevre, iş, bilim ve insani yardım konularında ulusal ve hatta uluslararası alanda çalışabilmektedirler (Ertürk, 2002: 75-76).

STK'lar, demokratik sistemin önemli öğelerinden olup toplumların gelişmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Sivil toplum örgütlerinin gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyette bulunduğu günümüzde en yaygın şekliyle dernek ve vakıf adı altında faaliyetlerini yürüttüğü, toplum için çok yararlı ve öncü çalışmalarda bulunduğu ve birçoğunun sosyal ve hayır amaçlı kurulduğu bilinmektedir (Özdemir, 2007: 398).

1. Vakıflar

Gönüllü kuruluşlar olarak vakıflar bir kişinin, belirli bir amaca yönelik olarak bir hizmetin yerine getirilmesi ya da başkalarının yararlanması için malını ya da parasını bağışlayarak meydana getirdiği tüzel kuruluştur. Bir vakfın kurulabilmesi için mülk sahibinin vakfa bırakacağı bir mülk ya da gelir kaynağı, bu mülkün yönetiminden sorumlu bir kişi yani mütevellî, vakıftan yararlanacak kişiler ya da görülecek hizmet ve ayrıca mülk sahibinin bütün bunları ayrıntılarıyla belirttiği yazılı bir metin gereklidir (Vakıf Nedir?, Erişim). Vakıflar da dernekler ve diğer STK'lar gibi kâr veya ticari kazanç gütmeyen, isteğe bağlı, çoğunlukla hayır yapma amacıyla kurulan gönüllü kuruluşlardır (Kozak, 1985: 115-116).

Çok değişik amaç ve farklı alanlarda kurulan vakıflar bazen bir sosyal güvenlik kurumunun görevini yerine getirerek sosyal güvencesi olmayanlara yardım etmekte, bazen de

diğer STK'lar gibi baskı grubu olarak politikaların şekillenmesine ve demokratik hayatın oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Akı, Demirbilek, 1996: 35). Farklı amaçların yanı sıra sadece belirli bir kesime yönelik hizmet vermek amacıyla kurulmuş bulunan vakıflar da bulunmaktadır. Özürlüler Vakfı buna bir örnektir. 16 Ocak 1998'de kurulan vakıf, % 40 ve üzeri bedensel, görme, işitme, zihinsel özür ve süregen hastalığı olan bireyleri toplum karşısında temsil etmeyi, sorunlarını sürekli gündeme getirerek çözüm için kamuoyu oluşturmayı ilke edinmiştir. Belirlenen amaca ulaşmak için vakfın çalışma stratejisi sosyal bilinçlenme, sosyal paylaşım ve sosyal güç olmak üzere üç temel başlıkta toplanmıştır.

Vakıf, 1998-2001 yılları arasında bireysel talepleri karşılamış ve sosyal etkinliklerde bulunmuştur. Ancak, bu tür çalışmalarla akılcı, gerçekçi ve kalıcı çözümlere ulaşamayacağı anlaşılarak çalışmalarını toplumsal bilincin kazandırılması, farkındalığın artırılması yönünde sürdürmüştür (Özürlüler Vakfı Tarihçe, Erişim). Ayrıca, sivil ve resmi kurumlardan destek alarak eğitim-öğretim ve üretim faaliyetlerinde bulunmayı amaç edinmiştir. Nüfusun yaklaşık %12,29'unun engelli olduğu düşünülerek yatırımları ve üreticileri, engellilerin durumunu dikkate alarak faaliyette bulunmaya davet etmektedir. Bu konuda engellilerin hayata katılımını teşvik için medya desteği talep edilmektedir.

Vakfın faaliyetleri arasında, engelli bireylere yönelik özel eğitim konusunda çalışmalar yapmak, engelliliğe ilişkin olarak yapılan araştırmalara projelere burs vermek bulunmaktadır. Ayrıca, kongre, sergi sosyal, kültürel ve etkinlikler ile araştırma geliştirme faaliyetlerine de vakıf tarafından destek verilmektedir.

2. Dernekler

Dernekler¹², belirli ilgi gruplarının, yasal sınırlama ve düzenlemelere uyarak grup amaçlarıyla sınırlı çalışmalar yapmak için kurdukları gönüllü örgütlenmelerdir. Türkiye'de dernekler kamu yararı ve genel çıkarlara uygun olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Tomanbay, 1999: 62). Başlangıçta genel çıkarlara uygun olarak kurulan dernekler daha sonra yaptığı faaliyet çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu yararına çalışan" dernek statüsüne kavuşmaktadırlar.

STK'lar sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmez. Yanı sıra kamu makamlarından ve siyasi partilerden bağımsız olarak ticari çıkar ve kâr amacı gütmeyen, merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yaparlar. Toplumdaki belli insan gruplarını veya tüm toplumu ilgilendiren sorun ve konularla ilgili olarak harekete geçerek, başka araçlarla sesini duyuramayanların sesi olarak hareket edip (Sivil Toplum Nedir?, Erişim) bir baskı grubu olarak sosyal politikaların oluşmasında taraf olurlar.

Türkiye'de halen faal dernek sayısı 84683'tür (Faal Dernek Sayısı, Erişim). Tüm dernekler içerisinde hedef kitle ve kuruluş itibarıyla engellilere yönelik kurulan dernek yüzdesi ise sadece % 1,3'tür (Grafikler, Erişim). Bu açıdan örgütlenme oranları dikkate alındığında engellilerin örgütlenme oranı oldukça düşük düzeyde kalmaktadır (Okur, 2001: 135).

¹² 23.11.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde derneğin tanımı; "Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları" olarak yapılmıştır.

3. Federasyon ve Konfederasyonlar

Engellilerin ekonomik sosyal hak ve çıkarlarını savunmak için engelli dernekleri tarafından oluşturulan üst örgütler de bulunmaktadır. Derneklerin üst örgütleri federasyonlar ve federasyonun üst örgütü ise konfederasyonlardır. Federasyonlar en az beş derneğin bir araya gelerek oluşturdukları bir üst örgütlenmedir. Federasyonlar derneklerce temsil edilen engelli gruplarının sosyal, ekonomik, kültürel, sportif, hukuki ve mesleki yönden topluma ve çalışma hayatına kazandırılması; ortak hak ve çıkarlarının korunması, hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi; laik, hukukun üstünlüğüne dayalı, sosyal adaleti gerçekleştiren, tüm yurttaşlarının refah ve barış içinde yaşamasına olanak sağlayan demokratik bir yönetim anlayışının savunulması ve üye dernekler arasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanması (Federasyonların Amacı, Erişim) amacıyla faaliyet göstermektedirler.

Ülkemizde engellilere ilişkin beş federasyon faaliyettedir. Bunlar Türkiye Ortopedik Özürlüler Federasyonu, Türkiye İşitme Engelliler Milli Federasyonu, Zihinsel Özürlüler Federasyonu, Görme Engelliler Federasyonu, Spastik Çocuklar ve Erişkinler Dernekleri - Cerebral Palsy- Federasyonu'dur. Ancak, dernekler genellikle birlikte hareket edememekte, dağınıklık ve çatışma olguları ortaya çıkmaktadır (Özürlülerle İlgili Sosyal Politika Yönetim ve Örgütlenme, 1999: 122-123).

Bir başka üst örgütlenme çeşidi ise konfederasyondur. Konfederasyon en az üç federasyonun bir araya gelmesiyle tüzel kişilik kazanmaktadır. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu (TSK) ülkemizdeki tek engelliler konfederasyonudur. TSK 1986 yılında 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun emredici hükmüyle kurulmuş, ülkemizdeki engelliler federasyonlarının en üst kuruluşudur.

TSK, üye federasyonlarca temsil edilen engelli gruplarının sosyal, ekonomik, kültürel, sportif, hukuki ve mesleki yönlerden topluma ve çalışma hayatına kazandırılması için Anayasa ve diğer ilgili kanunlara uygun olarak ortak hak ve menfaatleri korumak, üye federasyonlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulmuştur (Türkiye Sakatlar Federasyonu, Erişim).

V. ENGELLİ DERNEKLERİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

1. Araştırmanın Amacı

Engellilerin geçmişten günümüze değin birçok önemli sorunu bulunmaktadır. Söz konusu sorunlar engellilerin sahip oldukları hakların düzeyi ve hakları hakkında bilgi sahibi olup olmamaları ile örgütlenmelerine ilişkindir. Ayrıca engellilerin yeterli hakka sahip olmaları yetmemekte, hakları hakkında bilgi sahibi olmaları da gerekmektedir. Bunun için de örgütlenme en önemli araç sayılmaktadır. Bu çalışmada engellilerin haklarına ulaşmalarının en önemli aracı olan dernekleşme/vakıflaşma olgusu ele alınmaktadır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de küreselleşme etkisini sosyal devlet üzerinde hissettirmektedir. Devletler görevlerini yerine getirirken STK'lardan destek beklemektedirler. Ülkemizde de STK'lar ve devlet birbirini tamamlamakta, böylece vatandaşlara daha etkin hizmet sunulması hedeflenmektedir. Araştırmada engelli örgütleri ile devlet arasındaki işbirliği düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Engelli hareketlerinde ilk yıllarda var olan tıbbi modelin günümüzde sosyal modele dönüşüp dönüşmediğinin belirlenmesi gerekmektedir. Değınilen amaç doğrultusunda engelli örgütlerinin faaliyetleri, üyeleri ile ilişkileri ve hakların kullanılması bakımından örgütlenmenin önemi değeriendirmeye çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Ülkemizde engellilere hizmet veren birçok dernek ve vakıf bulunmaktadır. Bu araştırma için sadece İzmir ilinde faaliyette bulunan engelli dernek ve vakıfları belirlenmiştir. Engelli dernek ve vakıflarının belirlenmesi için İzmir Valiliğı İl Dernekler Müdürlüğü ve İzmir Valiliğı Engelliler Merkezi, İzmir İl Vakıflar Müdürlüğü ile görüşme ve yazışmalar yapılmış yapılan görüşme ve yazışma neticesinde İzmir ili içerisinde 36'sı faal, 12'si spor derneğı olmak üzere engellilere hizmet veren toplam 56 dernek¹³ (Engelli Dernekleri Yöneticileriyle Buluşma, Erişim) ve 4 adet Vakıf¹⁴ tespit edilmiştir (Yeni Vakıflar, Erişim). Engelliler tarafından kurulan ve spor faaliyetinde bulunan dernekler araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Engellilere yönelik faaliyette bulunan derneklerin beş sınıfa ayrılarak örgütlendiğı görülmüştür.

Bunlar:

- Ortopedik Engelli Dernekleri
- Zihinsel Engelli Dernekleri
- Görme Engelli Dernekleri
- İşıitme Engelli Dernekleri
- Süreğen Hastalık Dernekleri (Özürlüler İdaresi, Erişim1)¹⁵ dir.

Araştırmanın evrenini İzmir'de faaliyette bulunan 56 engelli derneğinin aktif durumdaki 36'sı ve 4 vakıf oluşturmaktadır¹⁶. Örnekleme olarak 36 dernek ve 4 vakıfa telefonla ulaşılmaya çalışılmıştır. Görüşme talebine 12 dernek ve 3 vakıf olumlu yanıt vermiştir. Bu dernek ve vakıflara ön hazırlık yapımaları için görüşmeden önce araştırma soruları e-posta ile gön-

¹³ 56 derneğın 8'i ise kuruluş işlemleri tamamlanmış olup engellilere yönelik herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır.

¹⁴ İzmir ilinde toplam 203 adet vakıf bulunmaktadır. Bunlar içerisinde engellilere yönelik faaliyette bulunan vakıf sayısı sadece 4'tür.

¹⁵ Engellilikle ilişkili olan süreğen hastalıklar, kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Bunlar; kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, idrar yolları, üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları ve HIV gibi hastalıklardır.

¹⁶ Araştırmada 31.03.2010 tarihindeki dernek ve vakıf sayıları dikkate alınarak, araştırma kapsamında şu dernek ve vakıflarla görüşülmüştür: Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneğı, İzmir Sağıruları Koruma ve Kalkındırma Derneğı, Türkiye Beyaz Ay Derneğı İzmir Şubesi, Fenilketonüri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğı, Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneğı, Lösemilileri Yaşatma Derneğı, Görmeyenleri Koruma Derneğı, İzmir Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneğı, Çağdaş Görmeyenler Derneğı, Spina Bifida Derneğı, Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneğı, Múltpl Skleroz Derneğı, Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı, Ok Kuşçu Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı.

derilmiştir. Görüşme yapılan derneklerin 3'ü ortopedik engelli, 2'si zihinsel engelli, 4'ü görme engelli, 1'i işitme engelli¹⁷, 2'si süreğen hastalıklar konusunda faaliyette bulunmaktadır. Görüşme yapılan vakıfların ise 1'i genel nitelikli, 2'si zihinsel engellilere yönelik faaliyette bulunmaktadır.

Araştırmanın belirlenen amacına ulaşmasını sağlamak için nitel izleme (takip) yöntemi tercih edilmiştir. İzleme yöntemini gerçekleştirmek üzere sorun merkezli (derin) görüşme tekniği uygulanmıştır. Derin görüşme tekniği ile elde edilen veriler ve görüşme sırasında yapılan gözlemler birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmada probleme ilişkin sorular görüşülen kişinin düşüncelerini özgür biçimde anlatması için açık uçlu olarak yapılandırılmıştır. Araştırmada dernek/vakıf yönetimi bakımından 18, valilik dernekler masası bakımından ise 3 temel soru belirlenmiştir.

Örgütlerde genel başkan, şube başkanı veya yönetim kurulu üyesi unvanını taşıyan kişilerle görüşülmüştür.

3. Araştırmanın Bulguları

a. Dernek ve Vakıfların Yönetimi Bakımından

Dernek üyelerinin demografik verileri değerlendirildiğinde üyelerin 18 ile 80 yaş aralığında ve ağırlıklı olarak 18-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bazı derneklerin kurucuları ve üyeleri engelli ve gönüllülerden oluşmakta iken, bazılarının kurucu ve üyeleri engelli yakınları ile gönüllülerden oluşmaktadır¹⁸.

aa. Üyelerin Doğuştan ya da Sonradan Engelli Olma Durumuna Göre Dağılımı

Derneklerde genellikle üyelerin, engellilerin demografik özellik ve diğer konularına ilişkin yeterli ve sağlıklı istatistiki veriler bulunmamakla birlikte, yine de şu hususlar tespit edilmiştir.

Ortopedik engelli derneklerinden İzmir Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneği üyelerinin % 50'si doğuştan, % 50'si sonradan (iş ve trafik kazası ile yanlış tedavi) engelli olmuştur. Sipina Bifida Derneği üyelerinin %80'i engelli yakındır. Kalan % 20'nin % 8'ini engelliler, % 12'sini ise gönüllüler oluşturmaktadır. Multiple Skleroz Derneğinin üyelerinin % 40'ı hasta yakını olup, % 60'ı sonradan engelli hale gelmiş üyelerdir.

Zihinsel engelli derneklerinden Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği'nin üyeleri % 98 oranında otizmlili çocukların yakınlarından oluşmaktadır. Bu nedenle üyelerin engellilik durumuna ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

Görme engelli derneklerinden Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği üyelerinin %70'i doğuştan, % 30 ise sonradan engelli hale gelmişlerdir. Türkiye Beyaz Ay Derneği'nin verileri de Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği ile benzer özellikler göster-

¹⁷ İşitme engelli derneği ile yapılan görüşme, İzmir SHÇEK Engelliler Şubesi işaret dili tercümanı Volkan Yılmaz aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

¹⁸ 5253 Sayılı Dernekler Kanunu onbeş yaşını bitiren küçüklerin yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilmelerine olanak tanımıştır. Ancak, engelli dernekleri arasında çocuk derneğine rastlanmamıştır.

mektedir. Derneğin üyelerinin %80 doğuştan, %20'si sonradan (iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle) engelli olmuşladır.

Süreğen hastalıklara ilişkin derneklerden Lösemilileri Yaşatma Derneği'ne üye olan engelli üyelerin hemen hepsi sonradan engelli olmuşlardır. Buna karşın Fenilketonüri Yardım-laşma ve Dayanışma Derneği'nde hastalığın zihinsel nitelikli hasar bırakması ve Fenilketonüri hastası olarak diyete devam edip sağlıklı birey olarak yaşamını devam ettirenlerin de yaşlarının küçük olması nedeniyle engelli üye veya Fenilketonüri hastası üye bulunmamakta derneğin üyeleri, fenilketonüri hastası veya bu hastalık sonucu engelli olmuş kişilerin yakınlarından oluşmaktadır.

Zihinsel nitelikli hastalıklar doğuştan meydana geldiği için bu gruplara yönelik derneklerde sonradan engelli olma oranı düşüktür. Buna karşın ortopedik engellilere ilişkin derneklerde üyeler ortalama %50 doğuştan, %50 sonradan engelli hale gelmiştir. Görme engellilerde bu oran ortalama %75 doğuştan, %25 sonradan engelli olma şeklinde-dir.

Konu vakıflar aısından değerlendirildiğinde ise, Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı ile Ok Kuşçu Sağlık Sosyal Yardım Eğitim ve Kültür Vakfı kurucularının engelli yakınlarının bulunduğu ve bu nedenle vakıf faaliyetleri yürütmeye karar verdikleri belirlenmiştir.

bb. Üyelik ile İlgili Koşullar

Üyelik ile ilgili koşullar farklı olarak belirlenmiştir. Bu koşullar şu şekilde sınıflandırılmıştır: Görüşme yapılan 12 dernekten 7'sinde üyelik için hiç bir ön koşul aranmamaktadır. Yani, yarısından fazlası herkese açıktır. Bu derneklerin 2'si ortopedik engelli, 1'i zihinsel engelli, 2'si görme engelli, 1'i işitme engelli, 1'i ise süreğen hastalık alanında faaliyet göstermektedir. Bu derneklerden üyelik için sadece engelli olmayı arayanlar iki tanedir. Biri lösemi hastası diğerisi ise Spina Bifida hastası olma koşulu aramaktadır. Spina Bifida Derneği ayrıca hasta yakınlarını, sağlık çalışanlarını ve sınırlı sayıda gönüllüyü de üye olarak kabul etmektedir.

Zihinsel engellilere ilişkin derneklerden biri üyelik için engelli veya engelli yakını olma ve engellilerle ilgili çalışmalarda bulunma koşulu aramaktadır. İki görme engelli derneğinde ise (Görmeyenleri Koruma Derneği ve Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği), engelliler için %51 (görme engelli) diğerleri için %49 kontenjan tanınmıştır. Bazı derneklerin üyeleri engelli kişilerin temyiz ehliyetinin olmaması nedeniyle sadece engelli yakınlarından oluşmaktadır (Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği). 12 derneğin sadece 2'sinde üyelik engelli olma koşulu ile sınırlandırılmıştır. Dernekteki engellilerin azınlığa düşmemesi için iki dernek kontenjan sınırlaması getirmiştir.

cc. Gelir Kaynakları

Genel olarak derneklerin olağan gelir kaynaklarının aidatlar, bağışlar, iktisadi işletme ve kira gelirleri olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında 1 dernek (Zihinsel Engelliler Derneği) yazarların bağışladığı kitap gelirlerinden yararlanmaktadır. Derneklerin 2'si (Zihinsel ve Ortopedik Engelliler Derneği) İzmir Kalkınma Ajansı' (İZKA)nın proje desteğinden ve bilimsel kongre gelirlerinden faydalanmıştır. 1 dernek (Görme Engelliler Derneği) oluştur-

dukları müzik grubunun gelirlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca kira geliri ile giderlerini karşılayan 1 dernek (Görme Engelliler Derneği) vardır. İktisadi işletmesi olan 2 dernekten 1'i (İşitme Engelliler Derneği) lokal hizmeti sunmakta; diğeri ise, hediyelik eşya üretimi ile 1'i de (Görme Engelliler Derneği) tartı aletini kiralayarak kazanç sağlamaktadır.

Üç vakıftan sadece biri bağış dışında sosyal etkinlik ve eğitim faaliyetlerinden gelir elde etmektedir. Vakıflarda üyelik aidatı alınmamaktadır.

12 derneğin sadece 3'ü giriş aidatı almaktadır. Durum olağan aidat açısından değerlendirildiğinde, 1 dernek (Narlidere Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneği) hiç aidat almamaktadır. Alınan en düşük aidat miktarı yıllık 1 TL (Görme Engelliler Derneği); en yüksek olanı ise aylık 5 TL.'dir. Derneklerin aidatlarını tahsil etme oranları ortalama olarak %11,5'dir. Sadece iki derneğin (İzmir Sağıruları Koruma ve Kalkındırma Derneği ile Lösemilileri Yaşatma Derneği) tahsilat oranı %75 civarındadır. Bunun nedeni üyelerine uygulanan ihraç yaptırımıdır.

dd. Hizmet Binası

Hizmet binası açısından değerlendirildiğinde 4 derneğin kendi mülkünde faaliyette bulunduğu, diğerlerinin 1'inin Belediye hizmet binasında olmak üzere kiracı konumunda olduğu, 1'inin ise hizmet binasının bile olmadığı dernek başkanının dernek faaliyetlerini işyerinden yürüttüğü belirlenmiştir. Düşük aidat tutarları, yetersiz aidat toplama oranı kiralık binada faaliyette bulunma olgusu, yetersiz bağışlar ve gelir sağlayamayan iktisadi işletmeler dikkate alındığında engelli derneklerinin önemli maddi sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bu durum derneklerin üyelerinin sorunlarına yeterli düzeyde çözüm getirme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır.

Vakıflardan Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı, mülkü başkasına ait olmakla birlikte vakfın kullanımına tahsis edilmiş binalarda faaliyet gösterirken Ok Kuşçu Sağlık Sosyal Yardım Eğitim ve Kültür Vakfı kendi mülkünde faaliyet göstermektedir.

ee. Dernek ve Vakıfların Faaliyetleri

Derneklerin üyelerine yönelik çeşitli faaliyetlerde buldukları tespit edilmiştir. Engelli derneklerinin tümü yaşanan engellilik (hastalık) hakkında üyelerini, ailelerini ve toplumu bilgilendirmek, eğitim yolu ile farkındalık yaratmak, engellilere haklarını tanıtmayı ortak görevleri olarak görmektedirler. Özellikle Görmeyenleri Koruma Derneği, Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği ile Çağdaş Görmeyenler Derneği'nde yüksek öğrenim ve çalışma hayatına (kpss, ingilizce, bilgisayar, kişisel gelişim) yönelik eğitim hizmetleri verilmektedir. Yanı sıra 4 dernek (1'i zihinsel engelli, 2'si görme engelli, 1'i ortopedik engelli derneği) üyelerine yönelik doğrudan özel rehabilitasyon ve sağlık hizmeti sunmaktadır.

Fenilketonüri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği hastalığın tedavisinde gerekli olan diyete destek ürünlerini sağlamakla problem yaşamaktadır. Söz konusu ürünler ülkemizde üretilmediği gibi ithalatında da bürokratik zorluklar yaşanmaktadır. Bu nedenle, dernek

diyete destek ürünlerinin yurt içinde üretiminin desteklenmesi ve ithalatında kolaylıklar sağlanması için girişimlerde bulunmaktadır.

Zihinsel, işitme ve görme engelli derneklerinde sosyo-kültürel faaliyetler (gezi, tiyatro gösterileri sunma, sportif etkinliklere katılım) ön planda bulunmaktadır. Multpl Skleroz Derneği hastalık konusunda proje ve araştırma yapanları teşvik etmek ve hastaların üretkenliklerini artırmak ve onlara ekonomik katkı sağlamak için yapılan projeleri desteklemektedir.

Narlidere Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneği, belediye sınırları içerisinde yaptığı engelli envanterinden yola çıkarak belirlenen 420 engelli için, Narlıdere Belediyesi Engelli Danışma – Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’ni hizmete açmıştır. Ayrıca, İZKA desteği ile “Nar Taneleri Engelli Aktivite ve Akşam Bakım Merkezi”ni faaliyete geçirmiştir.

Zihinsel Engellileri Yetiştirme ve Koruma Vakfı ile Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı engellilere yönelik olarak bakım, rehabilitasyon ve eğitim hizmeti vermekte ve ailelerine destek olmaktadır. Genel nitelikli olan Ok Kuşçu Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı ise, yaşam köyü oluşturmayı, tüm dezavantajlı grupları güvence altına alma ve korumayı amaç edinmiştir.

Derneklerin faaliyet alanları değerlendirildiğinde, tüm derneklerde ortak noktanın eğitim olduğu belirlenmiştir. Engellilik türü ile ilgili sağlık ve rehabilitasyon hizmeti sunan derneklerin sayısı 1/3’ü bulmaktadır. Fakat derneklerin mali güçlerinin yetersiz olması nedeniyle sunduğu sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, mali güçleri dikkate de alındığında, derneklerin kurulma nedenleri olan engel türüne yönelik sağlık hizmetlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Dernekler vakıflar ile kıyaslandığında ise vakıfların engellilere yönelik daha somut hizmetler sunduklarını söylemek mümkündür.

ff. Üyelerin Temel İhtiyaçlarının Karşılanması

Üyelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında derneklerin katkısı ile ilgili sorulan soruya yanıt olarak Sipina Bifida Derneği üç öğrenciye 50 TL eğitim bursu verdiğini açıklamıştır. Multpl Skleroz Derneği ise engellileri istihdam için Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)’na yönlendirmekte, sağlık yardımı için hayırseverlerle hastalar arasında aracılık etmektedir. Hayırseverlerden alınan tekerlekli sandalyelerin dağıtılması hizmetlerini yerine getirmektedir. Narlıdere Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneği muhtaç ve bakım aylığı bağlanmasında danışmanlık görevi göyerek üyelerine yardımcı olmaktadır. Engellilerin istihdam edilmeleri için İŞKUR ile ortaklaşa "Yaşama Üretmek Tutunalım Projesi"ni gerçekleştirmişlerdir. Bu güne kadar 165 engelli bireyin özel sektörde işe yerleştirilmesine aracılık etmişlerdir.

Görme engelli dernekleri ise engellilere kabartma yazı, tablet kalem ve baston temin etmektedir. Ayrıca engellilere dernekleri tarafından aynı ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Çağdaş Görmeyenler Derneği üyelerinin belediyeden burs almaları için aracılık etmektedir. İzmir Sağırları Koruma ve Kalkındırma Derneği üyelerine ölüm, evlilik, doğum yardımları ile iş görüşmelerinde tercüman yardımı sağlamaktadır. Lösemilileri Yaşatma Derneği il dı-

şından gelen hastaların konaklamalarına yardımcı olmakta ayrıca gıda desteği danışmanlık ve maddi destek sunmaktadır.

Vakıfların engellilere yönelik temel faaliyetleri ele alındığında ise, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı, sağlık (sağlık ve dış taraması) ve istihdam konularında hizmet sunmuştur. Örneğin İŞKUR ile işbirliği halinde finansmanı AB fonundan sağlanarak “Marangozluk İş Eğitimi Projesi” gerçekleştirilmiştir. Eğitime katılan zihinsel engellilerin bir kısmına iş bulunmuştur. Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı hizmet sunduğu kesime eğitim, giysi ve gıda yardımıyla bulunmaktadır. Ok Kuşçu Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı ise, yeni faaliyete geçtiğini belirtip, somut bir örnek vermeksizin dezavantajlı gruplara hizmet vereceğini ifade etmiştir.

Üyelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında derneklerin katkısı ve derneklerin faaliyetlerine ilişkin sorulan sorulara verilen yanıtlar sağlık (ilaç faturası ödeme, belediye sağlık birimi ile işbirliği, sigortalıları sağlık tesislerine yönlendirme gibi) eğitim, hukuki danışmanlık, istihdam konusunda benzerlik göstermektedir. Vakıflar açısından da aynı durum geçerlidir.

gg. Üye Olma Nedenleri

Derneklerin tümü üyelerinin kendilerine katılma nedenlerini benzer şekilde ifade etmişlerdir. Engelliliğe yönelik (ortez, protez, diyete destek ürünü, psikolojik ve fizyoterapi desteği) temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak, hakları konusunda hukuki, sosyal ve tıbbi danışmanlık, sosyo-kültürel etkinliklere katılmak, örgütlenme yolu ile engelli haklarına ilişkin kamuoyu duyarlılığını artırmak, ait olma duygusunu güçlendirme ve güç birliği oluşturma, iş bulmada destek ve eğitim etkinliklerine katılmak üye olma nedenleri arasında sayılabilir.

Vakıflarda ise vakıfların kurucu üyeleri ile vakıf hizmetlerinden yararlanan engelliler bulunmaktadır. Vakfın kurucu üyeleri öncelikle engelli yakınlarının sorunlarını kamuoyuna taşımak için vakıflarının kurucularına aracılık ettiklerini bildirmişlerdir. Bu nedenle dernekler için yukarıda yapılan değerlendirmeyi vakıflar bakımından yapabileceği bulunmamaktadır. Fakat engellilerin vakıflarla olan ilişkileri, derneklerden hizmet alan engellilerin beklentileri ile benzerlik taşımaktadır.

hh. Dernek- Vakıf ve STK İlişkileri

Görüşme yapılan derneklerden altısı diğer STK'lar ile işbirliğinin ya hiç, ya da yeterli düzeyde olmadığını ifade etmiştir. Buna karşın Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği kendi alanında faaliyette bulunan 17 dernekle bir platform oluşturarak çalışmalarını sürdürmektedir. Diğer dernekler ise, zaman zaman bazı STK'larla özellikle eğitim alanında işbirliği yapmaktadır.

ii. Dernek- Vakıf ve Resmi Kurum İlişkisi

Resmi kurumlarla olan ilişkiler değerlendirildiğinde iki dernek bu konuda somut bir işbirliğinden söz etmemiştir. Diğer derneklerden Spina Bifida Derneği İZKA ile “Genç

Engellilerin Toplumsal Yaşamla Bütünleşme” projesinde yer almıştır. Multpl Skleroz Derneği binalarının yapımında İl Özel İdaresi’nden destek almıştır. Narlıdere Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneği mülkiyeti Belediyeye ait olan rehabilitasyon merkezinin işletmesini üstlenmiştir. Yine mülkiyeti Belediye ait olan bakım merkezinde engellilere akşam bakım hizmeti sunmaktadır.

Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği Milli Eğitim Bakanlığı, Üni-versiteler ve Valilik ile birlikte kongre düzenlemektedir. Ayrıca İZKA ve Devlet Planlama Teşkilatı ile proje gerçekleştirmişlerdir. Proje ile otizmlı çocukları kaynaştırma eğitimi ile öğretmenlerde farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği, Milli Eğitim Bakanlığıyla eğitim konusunda ortak projede yer almışlardır. Proje ile engellilere kurs düzenlenerek eğitici sertifikasına sahip olmaları sağlanmıştır. Çağdaş Gör-meyenler Derneği faaliyette buldukları binayı Belediyenin katkısıyla almıştır. Sosyal et-kinliklerini Belediye binasında gerçekleştirmektedir. Türkiye Beyaz Ay Derneği ise, zaman zaman Milli Piyango İdaresi ve Diyanet Vakfından yardım aldıklarını ifade etmişlerdir.

İzmir Sağırları Koruma ve Kalkındırma Derneği, İşKUR ile birlikte meslek edindirme kursu düzenlemektedir. Halk eğitim merkezinden eğitmen, Valilik Engelliler Masasından danışman desteği almaktadırlar. Lösemilileri Yaşatma Derneği, SHÇEK ile işbirliği yaparak onlardan maddi ve teknik destek aldıklarını açıklamışlardır.

Engelli derneklerinin resmi kurumlarla olan işbirliği diğer STK’larla olan işbirliğine kıyasla daha etkin bir şekilde kurulmuştur. Görüşme yapılan hemen her dernek en az bir resmi kurumla iletişim halindedir. Ancak, ÖZİDA, SHÇEK ve SYDV gibi engellilerle ilgili olarak doğrudan görev üstlenmiş sosyal idare mercileri ile yeterli ilişki kurulamamış olması, üstelik bir derneğin açıkça ifade ettiği gibi, onlarla ilişki kurmanın zorluğu kayda değer bir konu olarak belirlenmiştir.

Vakıfların resmi mercilerle ilişkisi ise, derneklere nazaran daha düşük düzeydedir. Çünkü incelenen üç vakıftan sadece biri bu tür bir ilişki kurmuştur. Vakıflardan sadece Zi-hinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı resmi kurumlardan destek almaktadır. Bele-diye, vakıfların bakım, onarım, çevre temizliği faaliyetlerini yapmakta ve onları sosyal içerikli projelere dahil etmektedir. Üniversitelerle işbirliği ise zihinsel engellilerin eğiti-minde psikoloji, rehberlik danışmanlık ve hemşirelik bölümü öğrencilerine staj imkânı ta-nınmakla geçekleştirilmektedir. Diğer iki vakıf ise henüz resmi kurumlarla işbirliği içinde olmadıklarını açıklamışlardır.

kk. Faaliyetlerle İlgili Temel Sorunlar

Karşılaşılan temel sorunlar konusunda içsel ve dışsal nitelikli bazı etkenlerden söz edil-miştir. Derneklerden İzmir Çağdaş Özürlü Yaşam Derneği, Spina Bifida Derneği, Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği, İzmir Sağırları Koruma ve Kalkındırma Derneği, Lösemilileri Yaşatma Derneği temel sorunlarının maddi olduğunu ifade etmiştir. Sipina Bifida Derneği, Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği, Çağdaş Gör-meyenler Derneği, Türkiye Beyaz Ay Derneği ise, üye sayılarının ve üye bilinç düzey-lerinin yeterli olamamasını sorun olarak görmektedirler.

Bazı dernekler ise mevzuattan kaynaklanan sıkıntılardan söz etmektedir. Örneğin, kendilerine bir ticarethane gibi yaklaşılmasından şikâyetçi olmaktadırlar. Multipl Skleroz Derneği, engellilere su ve elektrik ödemelerinde indirim tanırken engelli derneklerine tanınmadığını belirtmiştir. İzmir Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneği ile Görmeyenleri Koruma Derneği, Yardım Toplama Kanunu ve Dernekler Kanunu'nun sorun oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

Toplumun ve bürokrasinin olumsuz yaklaşımı bir diğer sorun alanıdır. Bürokratların ve siyasilerin projelerine sahip çıkmamaları şikâyet konusu olmaktadır. Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği özellikle AB projelerinde yalnız bırakıldıkları ve kendileri ile ilgilenilmediği kanısındadırlar. Derneklerin kamuoyu karşısında güven zedeleyici hareketleri bir derneğin özeleştirisi olarak ilgi çekicidir.

Değerlendirmeye alınan her üç vakıf ise karşılaştıkları temel sorunun mevzuat olduğunu açıklamıştır. Salih Dede Spastik Felçlileri Koruma ve Güçlendirme Vakfı ticari işletme gibi değerlendirildiklerini ve yüksek oranlı vergilere maruz kaldıklarını belirtirken; Ok Kuşçu Sağlık Eğitim Kültür Vakfı bürokratik engellerden yakınmaktadır. Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı mevzuat ile ilgili uygulama sorunları olduğunu açıklamıştır. Örneğin, ilgili yönetmeliklere göre özürlü bakım merkezi açıp işletmeleri sürdürülebilir bir faaliyet değildir.

Bakım merkezi kapsamında devletin özürlüler için verdiği ücret engelliler için bir geçim kaynağı olarak görülmekte, bakım merkezi yerine evde bakım tercih edilmektedir. Bu nedenle bakım merkezleri için yeterli sayıda engelli sağlanamamaktadır. Kâr getiren bir iş dalı niteliyesiyle çok miktarda özel eğitim merkezi açılmıştır. Engellilere ödenen eğitim ödeneğinden yararlanan bu merkezlerin sayısı fazla olup, personelinin eğitim düzeyleri de düşüktür. Bir diğer sorun alanı, özellikle çocuk psikiyatristi yetersizliği nedeniyle hastanede sağlık raporu almada karşılaşılan güçlüklerdir. Eğitim, maaş, engelli kartı gibi işlemlerde kullanılması gerekli olan hastane raporunun alınmasındaki zorluklar engelliler için bir sorun alanı olarak belirlenmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, derneklerin yaklaşık 1/3'ü kendi iç kaynaklı sorunlarını (yetersiz örgütlenme, düşük üye bilinci, kamuoyunda oluşturulan güven zedeleyici hareketler) faaliyetleri önünde başlıca engel olarak görmektedir. Yarısına yakını maddi sorunu temel engel olarak nitelirmektedir. Keza yarısına yakını da dış kaynaklı sorunları (mevzuat, bürokrasi, toplum) temel engel saymaktadır.

Vakıfların açıklamaları değerlendirildiğinde ise, herhangi bir iç sorundan söz etmedikleri sadece dış kaynaklı olarak mevzuat ve bürokrasiden yakındıkları görülmektedir.

II. Üye- Dernek İlişkileri

Üye ve dernek ilişkileri ele alındığında, tüm derneklerde üyelerin genellikle ihtiyaç hissettiklerinde (danışmanlık, eğitim...) dernek merkezine uğradıkları ifade edilmiştir. Olağan zamanlardaki ilişkiler için ise farklı oranlar verilmiştir. Narlidere Zihinsel Özürlüleri Koruma ve Destekleme Derneği 55 üyeli olup derneğin vermekte olduğu rehabilitasyon hizmeti nedeniyle üyelerle iletişim düzenli olarak sürdürülmektedir.

İzmir Sağırları Koruma ve Kalkındırma Derneği'nin 475 üyesi bulunmaktadır. Üyelerin aktif katılım oranı %90'a ulaşmaktadır. Eğitim düzeyleri ilköğretim ve lise ağırlıklı olup %5 kadarı üniversite mezunudur.

126 üyeli Türkiye Beyaz Ay Derneği'nde ise düzenli bir şekilde faaliyetlere katılanların oranı % 60 olarak açıklanmıştır. Üyelerden 1-2 kişi okuma yazma bilmemektedir, ağırlıklı grup lise mezunu olup aralarında üniversite mezunları da vardır.

Fenilketonüri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği 70 üyeli olup faaliyetlere %50 katılım söz konusudur. Okuryazar olmayan üyeler %7, ilköğretim mezunları %68, lise mezunları %24, üniversite mezunu ise %10 dur.

Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği'ne üye olan 150 kişinin 65'i (% 43) aktif durumdadır. Üyelerin çoğunluğu ilköğretim ve lise mezunları oluşturmaktadır. 5-10 üye üniversiteyi bitirmiştir. Lösemilileri Yaşatma Derneği 504 üyeli olup üyelerin %90'ı ilköğretim, %10'u lise ve üniversite mezunu düzeyindedir. Üyelerin %40'ı aktif durumdadır. Görmeyenleri Koruma Derneği'nin 500 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin %35'i aktiftir. Üyelerin %80'i okuryazar olmayan ve ilköğretim mezunu, %12 lise, %8'i ise üniversite mezunudur. Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneği ile Çağdaş Görmeyenler Derneğinin üyelerinin dernekle sürekli iletişimi %30 civarındadır.

İzmir Çağdaş Özürlüler Yaşam Derneği'nin 264 üyesi bulunup bu üyelerden %10'u İlköğretim, %80'i lise, %10'u üniversite mezunu iken, Çağdaş Görmeyenler Derneği'nin ise 448 üyesi olup, üyelerden 10-15 kişi okuryazar değildir. Diğer üyelerden 40 tanesi üniversite mezunu iken diğerleri lise mezunudur.

Spina Bifida Derneği'nde 700 üye bulunmaktadır. Bu üyelerin %15'i aktif durumdadır. Üyelerin %60'ı ilköğretim ve lise, %40'ı üniversite mezunudur.

Oder Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği'nin ise engelli yakınlarından oluşan 167 üyesi bulunmaktadır. Üyelerin %10'unun aktif olduğu belirtilmiştir. Üyelerin %50'si lisans ve lisansüstü eğitimine sahiptir.

Multipl Skleroz Derneği'nin üye sayısı ise 502'dir. Üyeler faaliyet dönemleri dışında dernekle iletişim kurmamaktadırlar. Üyelerin çoğunluğunu üniversite mezunları oluştururken ilköğretim ve lise mezunları azınlıktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, görüşme yapılan dört dernekte üyelerin dernekleriyle düzenli ilişkileri % 50'nin üzerindedir. Bu oran beş dernekte % 30-43 arasındadır. Diğer üçünde ise, düzenli iletişim oranı % 15 ve altında kalmaktadır. Görüşme verilerine göre derneklerin 3/4'ünde üyelerin düzenli iletişim oranı % 30'un üzerindedir. Bu oran özellikle engellilerin ulaşım sorunu ve hareket kabiliyetleri dikkate alındığında düşük sayılmaz. Üyelerine ihtiyaç duydukları hizmeti sunan derneklerde iletişim düzeyi artmaktadır. Anılan nedenle eğitim düzeyi ile iletişim düzeyi arasında da bir ilişi kurmak olasıdır. Düzenli ilişi oranı % 50 ve üzeri olan grupta eğitim düzeyi düşüktür. Bu oranın % 15 ve altı olarak belirlendiği derneklerde ise, yüksek öğretim mezunları üyelerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

mm. Örgütlenme Önündeki Engeller

Derneklerin hemen hemen hepsi üyelerin örgütlenmelerinde benzer saptamalarda bulunmuşlardır. Örgütlenmenin önündeki başlıca engeller olarak güven eksikliği, örgütlenme bilincinin düşük olması, maddi yoksulluk, eğitim ve sosyal uyum konusundan kaynaklanan eksiklikler, ulaşım zorluğu, mimari engeller, kaldırım işgalleri, inşaat yıkımları, özellikle otobüslerde sesli sinyalizasyonun yeterli olmaması (var olan sinyalizasyon sistemi de bazen engelliler hakkında farkındalığa sahip olmayan sürücüler tarafından kapatılmaktadır. Gerçekçe ise sürücülerin sestem rahatsız olmalarıdır), şoförlerde farkındalık olmaması, küskünlük (istekleri yerine getirilmediğinde faaliyetlere katılmama), yaşamını düzene koymuş olma, hususlarını görmekteyirler.

Bazı dernek mensupları ise, derneklerin iktisadi işletme faaliyeti olarak ürettiği gazete, dergi, kalem gibi ürünlerin satışıyla dilencilikğin resmileştirildiğini ve bu ürünleri kapı kapı dolaşarak satan kişilerin bu ürünlerden çok miktarda sattıkları halde satılan ürünü az gösterip gelir farkından kişisel menfaat sağlamakta olduklarını söylemişlerdir. Kapı kapı dolaşım ürün satmanın da dernekler için olumsuz sonuç doğurduğunu ifade etmişlerdir.

Derneklerin bir kısmında ise üyeler arasında ideolojik bölünmeler yaşanmaktadır. Bazı kişilerin menfaat beklentisi ile birden fazla derneğe üye olabildikleri beyan edilmiştir. Beklediği ideolojik yapıyı ve menfaati bulamayan kişi bir başka derneğe üye olmaktadır. Beklentileri gerçekleşmeyen üyeler kişisel menfaatleri ve düşüncelerini ön plana alarak kolaylıkla eylemci tavırları benimsemektedirler.

Görüşme yapılan üç vakıftan ikisinde üye-vakıf ilişkisinde sorun olmadığı ifade edilirken Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfında umutsuzluk, yenilgiyi baştan kabul etme temel sorun olarak açıklanmıştır.

Yukarıda açıklanan örgütlenme zorluklarını engellinin kendisinden kaynaklanan (yoksulluk, eksik bilinç düzeyi, küskünlük...), çevreden kaynaklanan (ulaşım, yapılaşma...) ve dernekten kaynaklanan (şahsi çıkar peşinde koşma ...) olmak üzere alt başlıklara ayırmak olanaklıdır.

nn. Diğer

Açık uçlu olarak diğer başlığı altında derneklere sorulan soruya alınan yanıtlar örgütsel faaliyetlerin niteliğinden ziyade, engellilerin sorunlarına ilişkindir. Alınan yanıtların araştırmanın bu bölümünde aktarılması uygun görülmüştür. Görüşme yapılan dernek ve vakıflara göre; kamu kurumları sundukları hizmetin bir lütuf değil, engelliler için hak olduğu bilincinde olmalıdırlar. Engelli örgütlerinin sadece kurulması yetmemekte faaliyetlerini aktif olarak sürdürmeleri gereklidir. Yine engellilerin sorunlarına ilişkin olarak engelli erkek çocukların askerlik işlemleri için, önceden alınmış mevcut raporların dikkate alınmaksızın yeniden askeri hastanelerde rapor almak zorunda bırakılması onları yıldınlığa sevk etmektedir.

Bir başka sorun ise özellikle görme engellilerde engel durumlarına göre farklı davranış biçimlerinin (örneğin görme engellilerde oturdukları yerde sağa sola sallanma, kafasını sallama gibi) ortaya çıkmasıdır. Bu kişilerin beden dillerini iyi kullanamadıkları ve bu du-

rumun özellikle kaynaştırma eğitimi almayan, sadece engellilere özgü okullarda eğitim alan kişilerde ortaya çıktığı ve dolayısıyla toplumla kaynaşmakta, sağlıklı iletişim kurmakta sorunları olduğu ifade edilmiştir. Açıklamalara göre, izole eğitim engellileri paylaşımcılıktan uzak, bencilliğe yatkın hale getirmektedir. Başka kişiler için ücretli olan kamu hizmetlerinin engelliler için bedava olması resmi makamlar tarafından sağlanan ve engellilerin hiçbir ücret ödmeden sahip olduğu hizmetler, sadaka kültürünün oluşmasına neden olmaktadır. Engelli insanlara yapılan bu ve benzeri yardımlar bazen yöntem sorunu nedeniyle engellilere zarar verici hale gelebilmektedir.

Engelli derneklerinin bazıları sorunlarının çözümüne yönelik, toplu taşıma araçlarında ve bankalarda sesli uyarı sistemlerinin kurulması gibi teknolojik öneriler getirmektedirler, fakat önerilerinin yeterli ölçüde ciddiye alınmadığı belirtilmektedir.

Ülkemizde sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulanmasına karşın bazı aileler engelli çocuklarını okula göndermemektedir. Devletin alacağı uygun eğitim olanaklarına göre yasal eğitim zorunluluğunun tüm engellilere uygulanması gerekmektedir. İşitme engelliler, kendilerinin İzmir’de ilköğretim sonrası gidebilecekleri bir lise olmadığı için karma liselerde eğitim görmekte ve öğretmenler tarafından işaret dili bilinmediği için sorun yaşanmaktadır. Üniversitelerde işaret dili eğitimi veren bölümlerin bulunmaması üniversite girişi ve memurluk gibi sınavlarda kendi işaret dilinde sınava girememeleri, televizyon programlarında alt yazı olmaması işitme engellilerin diğer temel sorunları arasındadır.

Lösemi hastaları açısından kan ve kan ürünlerinin bulunmasında yaşanan sıkıntılar ve 2022 sayılı Kanun’a¹⁹ göre maaş bağlama süresinin uzun olması temel sorunlar olarak belirtilmiştir.

Multiple Skleroz hastalarının hastalıktan kaynaklanan nedenle sarhoşvari konuşmaları, onların ilişkide olduğu kişiler tarafından yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, hastalar zaman zaman dış mekânlarda ve otobüslerde yanlış anlaşılacak kendilerine hizmet sunulmamakta ve taciz edilmektedirler. Toplumun engellilere yönelik hastalıklar hakkında bilgi sahibi olmaması onların yaşamını zorlaştırmaktadır.

Fenilketonüri ve Spina Bifida gibi hastalıkların koruyucu sağlık hizmetleri ile (hamilelik öncesi takip ve akraba evliliklerinin engellenmesi gibi) önceden engellenmesi olasıdır.

Diğer sorusuna Vakıflar tarafından verilen yanıtlarda bürokratik engeller, memurların mevzuatı farklı yorumlaması, engelli raporu veren makamlar arasında raporların içeriklerinin farklı olması (örneğin, hastane raporları ile Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Araştırma Merkezi raporları arasındaki çelişki) konuları vurgulanmıştır.

b. Valilik Engelliler Merkezi Bakımından

aa. Engelli Derneklerinin Toplumsal Konumu

Engelli derneklerinin birçok sorunu bulunmaktadır. Ancak bunlardan öne çıkanları şu şekilde sıralamak mümkündür. Öncelikle engelli derneklerinin örgütlenme sorunları bulun-

¹⁹ 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 10.07.1976 tarih ve 15642 sayılı Resmi Gazete.

maktadır. Sorunun nedeni derneklerdeki üye değişkenliğidir. Derneğe gelen ve ihtiyaçlarını karşılayan üyeler kendilerini statü atlamış konumda değerlendirmekte ve derneklerden uzaklaşmaktadırlar. Bu durum sorunlara ortak çözüm üretme yerine sorunların bireyselliğe dönüşmesine neden olmakta ve örgütlenmeye zarar vermektedir.

Bir başka sorun ise ekonomik yoksunluktur. Derneklerin aidat dışında gelirleri bağışlardır. Piyasadaki dernek algısı ve derneklerin yardım toplaması halkın bakışını değiştirmekte, yardım toplama işi bazen istismara neden olmaktadır.

Dernekler zaman zaman hem toplum, hem dernek üyeleri, hem de engelliler açısından olumsuz algılanmaktadır. Dernekler yardım topladıklarında bazen makbuz vermemektedirler. Bu durum toplum tarafından olumsuz değerlendirmelere neden olmaktadır. Engelliler ise çoğu kez derneklerinin hiçbir işe yaramadığı ve sorunlarını çözemediği kanısındadırlar.

Engelliler, özellikleri gereği iletişim sorunu yaşamakta, işlerinin engelli oldukları için yapılmadığını, kendileri ile ilgilenilmediğini düşünmektedirler. Böyle bir algıya sahip engelli ile mevzuatı iyi değerlendiremeyen memurun kamuda karşılaşması iletişimde çatışmaya, yeni sorunların doğmasına ve aralarındaki ilişkinin yok olmasına neden olmaktadır. Toplumun engelli ve engelli gruplarını tanımıyor olması istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır. Toplumun yeterli olmayan bilinç düzeyi ve engellilerin davranışlarını yanlış algılaması sonucu dayak yiyen engelliler bulunmaktadır.

Valilik Engelliler Merkezi zaman zaman derneklerle çözüm toplantıları yapmaktadır. Bu toplantılara derneklerin büyük bir bölümü yeterince katılmamakta ve sorunlarına sahip çıkmamakta, çözüm önerileri getirememektedirler. Toplantılara katıldıklarında da engellileri bir bütün olarak görüp sorunları tartışmak yerine daha çok kendi engel grubunun sorunlarını ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar. Katılımla ilgili sorun daha çok kendileri dernek kuran engellilerde görülmektedir. Bunun yanı sıra engelli yakınları tarafından kurulan derneklerin daha fazla katılımcı olduklarını söylemek olasıdır.

Engelli dernekleri gettolaşmaya açık olup, toplumla kaynaşmaya çok yatkın değildirler. Bu durum toplumla bütünleşmeyi engellemektedir. Ancak, engellilerin toplantılara katılımı, evden dışarı çıkması, toplumun engelliye tanınması, topluma değişik bir bakış açısı getirmekte ve empatinin gerçekleşmesine neden olmaktadır.

bb. Engelli Derneklerinin Diğer Derneklere Kıyasla Mevcut Özellikleri

Engelli derneklerinin diğer derneklere göre farklılığı doğrudan insanla ilgili olarak faaliyette bulunmasıdır. Ayrıca, üyelerinin dezavantajlı kişilerden veya yakınlarından oluşması örgütlenme faaliyetlerinde zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Diğer derneklerden ekonomik anlamda daha yoksul ve (proje üretme ve dernek faaliyetlerine katılma, sorunlara çözüm üretme anlamında) nitelikli üye sayısı azdır. Dernekler genel olarak hak temelli talepler yerine, sorunlara geçici çözüm bulunmasında ısrarcı olmakta genel değil bireysel düşünebilmektedirler. Sorunların çözümünde genel bir çözüm yerine bireysel istekler ve kendi sorunları söz konusu olduğunda diğer engelli gruplarını dışlayan bir bakış açısı hâkim olabilmektedir. Bazen engellilerin, engellerinin ön plana çıkabildiği durumlar yaşanmakta ve yine engelliler her şeye haklarının olduğunu düşünebilmektedirler.

Engelli derneklerinin engelin özelliğine göre çözümünü üstlendikleri özel sorunları bulunmaktadır. İşıtme, ortopedik veya görme engelliler farklı taleplerde bulunabilmekte ve bu nedenle ortak paydada buluşamamaktadırlar. Bunun dışında görme engelli derneklerinde ve üyelerinde genel bir güvensizlik bulunmaktadır. Bu güvensizlik durumu daha çok görme engellilerin yaşadığı kişisel ve toplumsal davranışlar sonucu oluşmaktadır.

cc. Engellilere İlişkin Mevzuat

Valilik Engelliler Merkezi'ne göre, ilgili mevzuat eksikliği yoktur, mevcut mevzuat taleplere cevap verebilecek niteliktedir. Ancak, uygulamada sıkıntılar mevcuttur. Kurumlar arasında koordinasyon sağlansa da sorunlar çıkmaktadır. Engellilerle ilgili mevzuat, Özürlüler İdaresi'nin taşra teşkilatı olmaması nedeniyle illerde ilgililere tanıtılamamaktadır. Mevzuat dilinin ağır olması nedeniyle yorumu da değişkenlik göstermektedir.

Ayrıca, mevzuatın uygulanması konunun uzmanı olmayan memurun kişisel değerlendirilmesine kalmaktadır. Örneğin, ağır engeli olan çocuklarına kendisi bakan bir aile evde bakım ücreti almakta ise, engelli çocuk 2022 sayılı Kanun'dan yararlandırılmamaktadır. Engelli çocuğun 2022 sayılı Kanun'dan yararlandırılmamasının nedeni evde bakım yardımı alan aile ferдинin aileyi muhtaçlıktan çıkaracağı düşüncesidir. Oysa iki yardım türü birbirinden bağımsız olup, birinin diğerini engellemesi söz konusu değildir. Söz konusu bu durum yorumdan kaynaklanan yanlış bir uygulamadır.

Sonuç olarak, engellilere yapılan hizmetler, engelliye yardım düşüncesinden çıkarılıp hak temelli olarak nitelenmelidir. Yeni düzenlemeler yapılırken engelli derneklerinin veya engellilerle ilgili faaliyette bulunanların, engellilere kamu hizmeti sunan ve sorun yaşayanların da görüşlerinin alınıp düzenlemelerin onlarla birlikte yapılması birçok sorunu ortadan kaldıracaktır ifade edilmiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Sosyal politikalar toplumu oluşturan tüm kesimlerin sosyal gereksinmelerini karşılamayı hedefler. Belirlenen hedefe ulaşılması da ancak sosyal devlet ilkesinin benimsenmesi ve sosyal hakların kullanılmasıyla sağlanabilir. Bu yapılırken gerek devletin koruma sağlaması ve gerekse dezavantajlı gruplardan engellilerin ve engellilere yönelik faaliyette bulunanların örgütlenme haklarını kullanarak bir baskı grubu oluşturmaları ve daha fazla hak elde edebilmek için çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

İzmir'deki engellilere ilişkin sivil toplum kuruluşlarının sorunları üzerine yapılan bu araştırmada İzmir ilinde engellilerin örgütlenme oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Özellikle 4535 dernek içerisinde engellilere yönelik faaliyette bulunanların sayısı sadece 56'dır. Bu derneklerden 12 tanesi engellilerin faaliyette bulunduğu spor derneğidir. Aktif durumdaki engelli derneği sayısı sadece 36, engelli derneklerinin örgütlenme oranı ise % 1,23'tir. İzmir ilinde kurulan toplam 203 vakıf içerisinde engellilere ilişkin faaliyette bulunan vakıf sayısı ise sadece 4 ve bu vakıfların örgütlenme oranı ise % 1,97'dir. Görüldüğü üzere, gerek vakıflar ve gerekse dernek olarak faaliyette bulunan STK'ların örgütlenme oranları oldukça düşük bir seviyededir.²⁰

²⁰ İzmir ili merkez ilçelerinde 4132 ve dış ilçelerde 403 olmak üzere toplam 4535 dernek faal durumdadır.

Yapılan araştırmada örgütlenme düzeyinin düşük olmasına etki eden bazı faktörlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bilinç eksikliği, örgütlenmeyi amaç dışı menfaat elde etmek için kullanma, maddi yoksunluk, eğitim düzeyinin düşük olması gibi faktörler engellilerden kaynaklanmaktadır. Mevzuatın dilinin ağır oluğu, engellilere yönelik hizmetlerin bir hak değil yardım kategorisinde ve iyilik olarak görülmesi, engellilere hizmet sunan kamu görevlilerinin engelliler ve engellerinin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmamasından doğan ve bu nedenle engellinin uygun hizmet alamaması, kaynaştırma eğitimindeki sorunlar, toplumun engelliye bakış açısı dışsal faktörlerdir.

Bütün bu sorunlara rağmen, kısmen de olsa, derneklerin tümü üyelerini ve toplumu engellilik hakkında bilgilendirme çalışmalarında bulunmaktadır. Soysö-kültürel çalışmalar diğer yaygın faaliyetler arasındadır. Ayrıca, görüşme yapılan derneklerin 1/4'ü bir araya gelme nedenleri olan 'engel'le ilgili sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerine aracılık etmektedir. Vakıflar ise, derneklerle hemen hemen aynı sorunu yaşamalarına rağmen, yaşam köyü oluşturma gibi daha ileri hizmetleri planlayabilmektedirler.

Engelli dernekleri açıklanan konulara ek olarak üyelerine veya yakınlarına-mütevazı ölçülerde-ihiyaç duydukları eğitim bursu vermekte ve diğer nakdi ve ayni yardımlarda bulunmaktadırlar. Engelliler ise özellikle hukuki, tıbbi ve sosyal danışmanlık, güç birliği oluşturma, iş bulmada destek sağlama gibi beklentiler ile derneklere üye olmaktadırlar. Değinilen faaliyet türleri, yetersiz olsa da engellilerin beklentileri doğrultusunda olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde körler, sağırlar, ortopedik özürölüler ve zihinsel engelliler federasyonları bulunmakta ve aralarında birleşerek Türkiye Sakatlar Konfederasyonunu oluştırmaktadırlar. Ancak, derneklerin genellikle birlikte hareket edemediği, dağınıklık ve çatışma olguları ortaya çıktığı ileri sürölmektedir (Özürölülerle İlgili Sosyal Politika Yönetim ve Örgütlenme, 1999: 122-123). Nitekim araştırma sonuçlarına göre derneklerin zaman zaman kendi aralarında diğer STK ile işbirliğine gittikleri görölmekle birlikte, ortak çalışmalarının olması gereken düzeeye erişememiş olduğu gözlemlenmiştir. Tespit edilen bir başka husus ise, üyelerin dernekleriyle bağlantıları etkinlik dönemlerinde artmakta, etkinlikler sonucu ihtiyaçları giderilen üyeler dernek faaliyetlerine katılmamaktadır.

Dernek yöneticilerinin dernekler ve üyeleri ile ilgili yaptıkları değerlendirmeler valilik engelliler merkezi koordinatörlüğünün kendileri ile yaptıkları değerlendirmelerle örtüşmektedir. Bir diğer ifade ile engelli dernekleri hem kendi aralarında, hem de diğer STK ile yeterli düzeyde iletişim kuramamaktadırlar. Bunun nedeni ise, görünürde engel üzerinde hem fikir olunurken, alt ayrımlarda engel gruplarının ve sorunlarının farklı olmasıdır.

Engelli üye sayılarının yetersizliği derneklerin bir baskı grubu oluşturamamasına neden olmaktadır. Ayrıca, engellilerin kendi hak ve çıkarlarının yeterli düzeyde farkında olmamaları, bireysel düşünüp geçici çözümlerde ısrarcı olabilmeleri bu konudaki en temel sorunlardan birisidir.

KAYNAKÇA

- Akı, Erol, DEMİRBILEK, Sevda, (1996), **Sosyal ve Kültürel Hayatımızda Vakıflar ve ilgili Mevzuat**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Altan, Ömer Zühtü, (1976), **Sakatlar ve Türkiye’de Çalışma Sorunları**, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Yayın No: 146/9.
- Altan, Ömer Zühtü, ŞİŞMAN, Yener, (2003), “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, **Kamu-İş Dergisi**, C. 7, S. 2.
- “A/RES/48/96 85 th plenary meeting 20 December 1993 Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities”, Erişim: <http://www.independentliving.org/standardrules.pdf>, 14.03.2005).
- Balkır, Zehra Gönül, (1977), **Türk Çalışma Hayatında Sakatların Korunması**, Kocaeli.
- Burcu, Esra, (2007), **Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Hacettepe Üniversite Yayınları.
- Çalık, Selma, (2004), “Özürlülüğün Ölçülmesinde Metodolojik Yaklaşımlar ve 2002 Türkiye Özürsüzlüler Araştırması”, **Öz-Veri Dergisi**, C.1, S. 2, Aralık.
- Çalık, Selma, (2010), “Engelli Kavramına Bakış ve Tarihsel Süreç”, **Genç Engellilerin Toplumsal Yaşamla Bütünlüşme Projesi** (içinde), İzmir: Spina Bifida Derneği Yayını.
- Demir, Fevzi, (2005), **Anayasa Hukukuna Giriş**, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, İzmir.
- Demirbilek, Sevda, (2009), **Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Hizmet**, DEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Engelli Dernekleri Yöneticileriyle Buluşma, Erişim: http://www.izmir.gov.tr/default_B1.aspx?id=494, 21.06.2010).
- Erkan, Gönül, (2003), “Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları”, **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi Özel Eki**, C. 25, S: 4.
- Ertürk, Şükran (2002); “ İşyeri Hekimliğinin Sendikal Boyutu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IV, S: 1, İzmir.
- Faal Dernek Sayısı, Erişim: <http://dernekler.icisleri.gov.tr/Dernekler/Kurum/FaalFesihSayilari.aspx>, 21.06.2010).
- Federasyonların Amacı, Erişim: <http://www.ief.org.tr/staticpages/show/id/1,02.06.2010>).
- Gökmen, Fatma, Erişim: “Türkiye’de Özürsüzlü Haklarının Gelişimi”, **Özveri Dergisi**, (Erişim: <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov8/ov8mak4.htm>, 26.04.2010).
- Grafikler,
Erişim:http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=9%3Atarihce&catid=4%3Atantm&Itemid=12&lang=tr, 21.06.2010).
- Gül, İdil Işıl (Erişim); “Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” **Öz-Veri Dergisi**, (Erişim); (Erişim: <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov10/ov10mak1>, 6.04.2010).

- Karahanoğulları, Onur, (2002), **Kamu Hizmeti**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karataş, Kasım, “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları”, Erişim: <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum.htm>, 25.05.2010).
- Kobak, Kadriye, (2006), *Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelede Uyguladığı Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Programları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Kozak, İ. Erol, (1985), **Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf**, İstanbul: Akabe Yayınları.
- Okur, Necla, (2001), **Özürllülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi**, Ankara: T. C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı.
- Özdemir, Süleyman, (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007/57.
- Özürllüler İdaresi, (Erişim 1); <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov2/ov2ozurlulugunolcul.htm>, 15.03.2010).
- Özürllüler İdaresi, Erişim 2, <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/abrapor.htm>, 15.03.2010)
- Özürllüler Vakfı Tarihçe, Erişim: <http://www.ozurlulervakfi.org.tr/tarihce.htm>, 21.06.2010).
- Özürllülerle İlgili Sosyal Politika, Yönetim ve Örgütlenme**, (1999), Özürllüler Şurası, Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürllüler, Komisyon Raporları, Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.
- Sapancalı, Faruk, (2010), **Toplumsal Açıdan Yaşam Kalitesi**, İzmir.
- Semerci, Pınar Uyan, (2010), “Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler”, **İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk** (içinde), (Derl: Pınar Uyan Semerci), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 294.
- Seyyar, Ali, (2002), **Sosyal Siyaset Terimleri**, İstanbul: Beta Yayını.
- Sivil Toplum Nedir? Erişim: <http://izmirildemekler.gov.tr/dernekler/sivil-toplum>, 21.06.2010).
- Sözer, Ali Nazım, (1998), **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, İzmir: Barış Yayınları.
- Şenocak, Hasan, (2009), “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreci Işığında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, 56. Kitap (içinde), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 4836.
- T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı - T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2004), **Türkiye Özürllüler Araştırması 2002**, Ankara.
- Tomanbay, İlhan, (1999), **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Ankara: Selvi Yayınları.
- Türkiye Özürllüler Araştırması, Erişim: http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?mthtmlcss&report=Metarp4.rdf&p_degisken=1282, 20.05.2010).
- Türkiye Sakatlar Federasyonu, Erişim: <http://www.tsk.org.tr/tr/hakkimizda>, 21.06.2010).
- Ulusal Eylem Planı (2003), Erişim: www.0-18.org/hukuksal/ulusal_eylem_plani.doc, 22.10.2008).
- Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, (2008), **Engelli Haklarında Sıkça Sorulan Sorular**, İstanbul.
- Uşan, Fatih, (1999), **İş Hukukunda Sakat İstihdamı**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası.
- Vakıf Nedir? Erişim: <http://www.msxllabs.org/forum/sosyoloji/251170-vakif-nedir.html>, 20.05.2010).

WHO (1980); “International Classification of Impairments Disabilities and Handicaps Amanual of Classification Relative to the Consequence of of Disease”, WHO, Geneva.

Winter, Jerry Alan (Erişim); “Toplumsal Bir Sorun özümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi” Özveri Dergisi, Erişim: <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov2/ov2topcozozhaklari.htm>, 26.04.2010.

Yeni Vakıflar, Erişim:

http://www.vgm.gov.tr/02_VakiflarHakkinda/005_YeniVakiflar/yeni_vakif_sonuc.cfm, 20.05.2010).

Yerel Yönetim Seçimleri ve Engelliler, Erişim: <http://www.tsd.org.tr/yerel-yonetim-secimleri-ve-engelliler-6129>, 26.05.2010).

Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyon Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Erişim: <http://ekutup.dpt.gov.tr/yerelyon/oik554.pdf>, 15.11.2008).

Yurttagüler, Laden, (2006), “Gönüllülük ve Katılım”, **Gönüllülerle İşbirliği**, (içinde), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul.